SOTSIAALMINISTEERIUM

Heaolu arengukava 2023–2030

Foto: Virgo Haan

Sisukord

3 Sissejuhatus

4 Heaolu arengukava eesmärk ja alaeesmärgid

5 Heaolu arengukava üldeesmärgi mõõdikud

6 Arengukava lähtekohaks olevad väärtused ja põhimõtted

7 Alaeesmärk 1: lapsed ja pered

12 Alaeesmärk 2: tööturg ja tööelu

16 Alaeesmärk 3: vanemaealised

20 Alaeesmärk 4: sotsiaalhoolekanne

25 Alaeesmärk 5: sooline võrdõiguslikkus ja võrdne kohtlemine

30 Arengukava maksumuse prognoos

31 Juhtimiskorraldus

Sissejuhatus

Heaolu arengukava 2023–2030 on eelmise samanimelise arengukava jätk, mis suunab töö- ja sotsiaalvaldkonna sihte järgmisel kaheksal aastal ning katab tulemusvaldkonda „Heaolu", mis on üks 17-st riigi eelarvestrateegia tulemusvaldkonnast.

Oleme defineerinud heaolu Sotsiaalministeeriumi pädevusse kuuluvate poliitikavaldkondade – laste ja perede heaolu, sooline võrdsus ja võrdne kohtlemine, tööhõive, pikk ja kvaliteetne tööelu, abivajadusele vastav sotsiaalhoolekanne, sotsiaalse ebavõrdsuse ja vaesuse vähendamine ning vanemaealiste toetamine – kaudu. Kuigi inimese heaolu on mõjutatud ka inimese tervislikust seisundist, tegeleb tervise valdkonna eesmärkidega süvendatult Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030, mis käsitleb terviseriskide, tervislike eluviiside ja keskkonnatervise edendamist ning tervishoiusüsteemi korraldamist.

Heaolu arengukava kirjeldab olulisemaid väljakutseid, seab strateegilised eesmärgid ja määrab nende saavutamiseks vajalikud muutused aastatel 2023–2030. Arengukava arvestab nii riigi pikaajalises arengustrateegias „Eesti 2035" seatud sihtidega (eelkõige sihid „Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed" ja „Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud") kui ka ÜRO ülemaailmsete säästva arengu eesmärkidega ning Euroopa Liidu suundade ja rahvusvaheliselt võetud kohustustega. Kooskõlas Eesti Euroopa Liidu poliitika raamdokumendi suunistega on arengukava aluseks ka Eesti seisukohtade kujundamisel Euroopa Liidu algatuste, sealhulgas Euroopa sotsiaalõiguste samba raames tehtavate algatuste kohta ministeeriumi pädevusvaldkondades. Muu hulgas on arengukava ka eurotoetuste planeerimise ning kasutamise eeltingimus ja alus.

Riigi kõige suuremaks varaks on tema inimesed. Eesti rahva jätkusuutlikkuse tagamiseks on seetõttu esmatähtis suurendada sündimust, et vähendada negatiivsest iivet. Sotsiaalministeeriumi pädevusse kuuluvate poliitikavaldkondade keskmes on inimene, tema heaolu ja tervis. Meie tegevuste eesmärk on pakkuda inimestele laste saamist ja kasvatamist toetavat keskkonda, sotsiaalset turvatunnet, suunata kaasava ühiskonna ja ligipääsetava elukeskkonna loomist ning luua võrdsed võimalused haridus-, töö- ja ühiskonnaelus osalemiseks vastavalt iga inimese võimetele. Sotsiaalkaitsesüsteemi tugevdamisel peame silmas pidama ka uussisserändajate toimetuleku ja võimalikult kiire kohanemise toetamist. Selleks on vaja parandada Eestisse tulnud inimeste juurdepääsu sotsiaalkaitsele, kuid kohandada ka sotsiaalkaitsesüsteemi sellistele muutustele reageerivaks. Vananeva rahvastiku, mitme järjestikuse kriisi ja kvalifitseeritud tööjõu puuduse tingimustes peame leidma jätkusuutlikke, säästlikke ja uuenduslikke lahendusi, et tagada kõigi inimeste potentsiaali maksimaalne kasutamine ja väärtustamine ning vähendada survet sotsiaalkindlustussüsteemile. Keskne küsimus on see, millised muutused on vajalikud probleemide ennetamiseks ning kiire ja kvaliteetse toe tagamine seal, kus seda on vaja ning milline peaks olema tugisüsteemi korraldus- ja rahastamismudel, mis aitaks selle eesmärgini optimaalsel viisil jõuda. Uussisserändajad kätkevad endas võimalusi ja tuge tööjõuvajaduste katmisel, mistõttu on oluline nad võimalikult kiiresti tööellu aidata.

Arengukavas kirjeldatud eesmärkide ja probleemide puhul tuleb tagada pakutavate sotsiaalteenuste toimepidevus ehk pakkuda inimestele olulisi teenuseid nii tavaolukorras kui kriisi- ja eriolukorras. Riik peab tegema kõik, et ei tekiks ohtu inimeste elule ja tervisele.

Foto: Susann Kõomägi

Heaolu arengukava eesmärk ja alaeesmärgid

ÜLDEESMÄRK:

Eesti on riik, kus inimesed on hoitud, ebavõrdsus ja vaesus väheneb ning toetatud on kõikide pikk ja kvaliteetne tööelu.

Alaeesmärk 1: Lapsed ja pered

Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades, hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.

Alaeesmärk 2: Tööturg ja tööelu

Tööjõu nõudluse ja pakkumise vastavus tagab tööhõive kõrge taseme ning kvaliteetsed töötingimused toetavad pikaajalist tööelus osalemist.

Alaeesmärk 3: Vanemaealised

Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad.

Alaeesmärk 4: Sotsiaalhoolekanne

Eesti sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu.

Alaeesmärk 5: Sooline võrdõiguslikkus ja võrdne kohtlemine

Eestis on naistel ja meestel kõigis ühiskonnaelu valdkondades võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus ning vähemusrühmadele on tagatud võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks.

Eesti 2035	Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud Eestis on majandus tugev, uuendusmeelne ja vastutustundlik Eestis on kõigi vajadusi arvestav, turvaline ja kvaliteetne elukeskkond Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimkeskne riik
Euroopa Sotsiaalõiguste sammas	Sotsiaalkaitse ja sotsiaalne kaasatus Õiglased töötingimused Võrdsed võimalused ja juurdepääs tööturule
Ülemaailmsed säästva arengu eesmärgid	Kaotada vaesus Kaotada nälg Hea tervis ja heaolu Sooline võrdõiguslikkus Inimväärne töö ja majanduskasv Ebavõrdsuse vähendamine

Heaolu arengukava üldeesmärgi mõõdikud

ÜLDEESMÄRK:

Eesti on riik, kus inimesed on hoitud, ebavõrdsus ja vaesus väheneb ning toetatud on kõikide pikk ja kvaliteetne tööelu.

	Mõõdikud	Algtase	Sihttase 2030
1.	Kohortsündimuskordaja	1,79 (2022)	1,86
2.	Hoolivuse ja koostöömeelsuse indeks	61% (2021)	>61%
3.	Absoluutse vaesuse määr	2020	
	mehed	2,7%	≤2,7%
	naised	1,8%	≤1,8%
	kokku	2,2%	≤2,2%
4.	Suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr	2021	
	mehed	19,6%	18,5%
	naised	24,7%	23,4%
	kokku	22,2%	21%[1]
5.	Soolise võrdõiguslikkuse indeks (EIGE)	61,6 (2021)	67,5
6.	Tööhõive määr 20–64-aastaste seas	2021	
	mehed	81,2%	83,0%
	naised	77,5%	79,8%
	kokku	79,3%	81,3%

[1] 2030. aastaks seatud eesmärk on kooskõlas Eesti seatud sotsiaalsamba tegevuskava eesmärgiga vähendada elanikkonna suhtelist vaesust ja sotsiaalset tõrjutust 39 tuhande inimese võrra.

Arengukava lähtekohaks olevad väärtused ja põhimõtted

Alaeesmärk 1: lapsed ja pered

Foto: Aron Urb

EESMÄRK:

Eesti on hea paik pere loomiseks ja laste kasvatamiseks ning Eesti lapsed on õnnelikud, kasvades hoolivas, kaasavas, turvalises ja arendavas keskkonnas.

	Mõõdikud	Algtase	Sihttase 2030
1.	Soovitud ja tegelike laste arvu vahe*	N/A	N/A
2.	Laste suhtelise vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse määr	17,4% (2021)	15%[2]
3.	Perest eraldatud laste osakaal	0,10 % (2021)	Väheneb või jääb samaks
4.	Ohvriabiteenuse üle-eestilise kättesaadavuse tagatus*	N/A	N/A

* Metoodika on väljatöötamisel, algtase ja sihttasemed seatakse 2023. aastal

[2] 2030. a eesmärk on kooskõlas sotsiaalsamba tegevuskava eesmärgiga vähendada Eestis laste suhtelise vaesuse ja sotsiaalses tõrjutuses olevate laste arvu 13 tuhande võrra.

Väljakutsed ja võimalused

- Eesti panustab perepoliitikasse OECD riikidega võrreldes keskmisel tasemel.
- Sündimus pole piisav, et tagada positiivne loomulik iive, samas on võrdlemisi head väljavaated sündimuse kasvuks, sest keskmine soovitud laste arv ületab saadud laste arvu oluliselt. Seega on sündimust toetaval poliitikal täita oluline roll riigi jätkusuutlikkuse tagamisel.
- Sündimust ja lastega perede heaolu mõjutavad mitmed asjaolud, kuid kõige otsesem mõju on lastega peredele suunatud toetustel ja teenustel.
- Määrava tähtsusega on lapsevanema tööga hõivatus ja pere piisav sissetulek, kuid selle kõrval ka vanema teadmine, et lapsele on tagatud kättesaadav ja taskukohane lasteaiakoht ning parimad võimalused töö- ja pereelu ühildamiseks.
- Senisest enam tuleb panustada vanemaharidusse ja toetada vanemlikku toimetulekut. Uuringu järgi soovivad Eesti lapsevanemad laste kasvatamisel rohkem nõu ja abi, kuid ei tea, kuhu pöörduda või ei söanda abi küsida ning ligi kolmandik lapse saamisest loobumise põhjustest on seotud partneriga seotud probleemidega.
- Integreeritud, kvaliteetsed ja kättesaadavad sotsiaal-, haridus- ja tervishoiuvaldkonna teenused, mille keskmes on laps ja pere, on sündimust toetava perepoliitika osa.
- Sündimuse soodustamise kõrval on oluline toetada neid lapsi, kes on juba olemas. See tähendab lapsesõbraliku keskkonna loomist kõigile Eestimaa lastele ja eritähelepanu suunamist neile lastele, kes on erivajadusega, kogevad vägivalda, on vanemliku hooleta või vajavad muul moel abi.
- Olulise tähtsusega on ohvriabisüsteemi pidevalt arendada, et kõik kuriteo või vägivalla ohvrid saaksid õigeaegse, piisava ja asjakohase abi.
- Laiemalt vägivalla ennetamiseks ja ohvriabisse pöördumise hõlbustamiseks vajavad lähiaastatel tähelepanu stigmatiseerimise vähendamine (eriti nt seksuaalvägivalla puhul) ja ühiskonna teadlikkuse suurendamine, samuti ohvritele pakutavate tugiteenuste omavahelise koostöö koordineerimine, et ressursse otstarbekamalt kasutada.
- Laste heaolus tervikliku ja mitmekülgse ülevaate saamiseks on vaja eri valdkondades ja valdkondadeüleselt laste ja perede olukorda seirata ning poliitikameetmete tõhusust ja mõju hinnata.

Tegevussuunad

Arengukava perioodil pööratakse tähelepanu nii lapsi ja peresid toetava keskkonna loomisele ja ennetusele kui ka sihitatud sekkumistele. Seejuures on fookus eelkõige neil valdkondadel, mis on probleemsed ja seni vähem tähelepanu pälvinud ning vajavad suuri muudatusi. Samuti on tähelepanu neil valdkondadel, mis kooskõlas Euroopa Liidu laste õiguste strateegia ja lastegarantii algatusega toetavad erinevatel põhjustel tuge vajavaid lapsi. Ohvriabiteenuste arendamise tegevused panustavad ka Euroopa Liidu tasandi püüdlustesse tulemuslikult tõkestada naistevastast vägivalda ja perevägivalda.

Jätkusuutliku sündimustaseme saavutamiseks vajalike meetmete kavandamine ja rakendamine:

- tagada oluliste perehüvitiste kaasas käimine palga- ja elukalliduse tõusuga;
- parandada väikelaste vanematele haigus- ja hooldushüvitise maksmise tingimusi;
- ajakohastada ja ühtlustada ühe vanemaga perede toetusmeetmete paketti;
- parandada lastega peredele suunatud teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti;
- analüüsida eluaseme kättesaadavusega seotud takistusi pere loomisel ja laste saamisel ning töötada välja meetmed nende leevendamiseks;
- analüüsida laste arvuga seotud pensioniõiguste suurendamist;
- soodustada perekonda, laste saamist ja kasvatamist ning lasterikkust väärtustavaid hoiakuid ühiskonnas.

Peresõbraliku keskkonna loomiseks paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavate teenuste arendamine ja toetusmeetmete kaasajastamine:

- luua digitaalne keskkond ja tegevusmudel lapseootel ja lapse saanud pere vajaduste hindamiseks, toe pakkumiseks ning suurema abivajadusega perede paremaks toetamiseks;
- luua kogukondlikud ennetus- ja peretöökeskused lõimitud tervishoiu- ja sotsiaalteenuste pakkumiseks;
- arendada noortele ja lapsevanematele mõeldud paari- ja peresuhteid ning vanemaharidust toetavaid programme ja teenuseid ning parandada nende kättesaadavust.

Lastekaitsekorralduse uuendamine abivajavatele lastele tõhusa ja eesmärgipärase abi tagamiseks:

- töötada välja valdkondadeülene ja tõmbekeskustel põhinev laste heaolu korraldus, mis seab keskmesse abivajava lapse ja tema perekonna;
- luua võimalused lapse abivajaduse ennetamiseks ja võimalikult varajaseks märkamiseks ning vajaliku toe õigeaegseks pakkumiseks;
- tagada lastekaitsetöötajatele motiveerivad ja nende heaolu toetavad töötingimused;
- kaasajastada ja uuendada lastekaitsetöötajate tasemehariduse ja riikliku täienduskoolituse ning kutse andmise süsteem;
- töötada välja lastekaitsetöötajatele vajalike juhendite ja hindamisvahenditega tõenduspõhine tööriistapakett;
- töötada välja terviklik ja süsteemne digilahendus, mis võimaldab valdkondadeülest andmevahetust ja toetab lapse abivajadusest lähtuvate kvaliteetsete otsuste tegemist;
- täpsustada Sotsiaalkindlustusameti kui riikliku lastekaitset korraldava asutuse ja järelevalveasutuse pädevust ja ülesandeid, sealhulgas kohaliku omavalitsuse üksuste toetamisel ning nende lastekaitselise tegevuse ja teenuste nõuetekohasuse kontrollimisel;
- luua võimalus lapse heaolu tõsiselt kahjustavate olukordade tõhusaks lahendamiseks kohaliku omavalitsuse üksuse ja Sotsiaalkindlustusameti koostöös või erandjuhtudel järelevalve korras;

- töötada välja protsess süsteemsete vigade leidmiseks ja nendest õppimiseks lapse surma või tõsise tervisekahjustusega lõppenud juhtumite põhjal;
- luua laste heaolu valdkonnas terviklik kvaliteedisüsteem, et tagada nii kohalikul kui riigi tasandil pakutava abi ja teenuste tase ja tulemuslikkus, suurendades muu hulgas riigi tasandi järelevalvevõimekust.

Erivajadusega lastele tugisüsteemi loomine, mis võimaldaks abivajaduse kiirelt tuvastada, lihtsustaks vajadustele vastava abi saamist ning tagaks vajalikud tugimeetmed eelkõige lapse igapäevases viibimiskohas:

- ühendada erivajadusega laste hindamised eri valdkondades, et vähendada dubleerimist ja abi saamisele kuluvat aega;
- töötada välja arusaadav ja lihtne tugisüsteem erivajadusega lapse vanemale, mis automatiseerib andmepäringud ja vähendab taotluste esitamist;
- töötada välja süsteem, mille abil hinnata sekkumiste mõju, tagada teenuste ühtlasem kvaliteet ning luua selgem hinnastamis- ja rahastamismudel;
- uuendada rehabilitatsiooniteenuste sisu, korraldust ja rahastamist, asendades abivajadusele mittevastavad üksikteenused lapse seisundist tulenevate kompleksteenuste ja programmidega;
- luua integreeritud tugimeetmed suure hoolduse ja abivajadusega lastele, et anda vanemale võimalus pidevast hoolduskoormusest puhata.

Väärkoheldud lastele sujuva teekonna loomine abivajaduse märkamisest abini:

- tagada vägivalda kogenud lastele lapsesõbralik ning lapse õigusi ja huve arvestav menetlus ja abistamine, soodustades eri asutuste sujuvat koostööd ja andmevahetust;
- luua väärkohtlemise tuvastamise juhendid ning lihtsustada abivajavast lapsest teatamist nii õigusaktide kui valdkonnapõhiste juhendite täpsustamise ja kiiret infovahetust võimaldavate IT-lahenduste abil;
- võtta kasutusele ja teha lastega töötavatele spetsialistidele kättesaadavaks Eesti oludesse sobivad hindamisvahendid lapse väärkohtlemise kindlakstegemiseks, selle ulatuse ja mõju hindamiseks;
- teha paremini kättesaadavaks vajalikud teenused ja sekkumisvahendid vägivalda kogenud lastele ja laste suhtes vägivalda kasutanud täiskasvanutele (nt vägivalda kasutanud vanematele mõeldud programmid, vanema-lapse teraapiad).

Vajaduspõhise abi ja toetuse tagamine suure abivajadusega ja kompleksprobleemidega lastele ja nende peredele:

- töötada välja teraapiad ja sekkumised, mis ennetavad laste sattumist vabadust piiravasse kinnisesse lasteasutusse;
- suurendada lastega töötavate spetsialistide traumateadlikkust ja pädevust eri sihtrühmadega töötamisel (nt seksuaalhälbelise käitumisega lapsed, psühhopaatilise käitumisega lapsed, sõltuvushäiretega lapsed jne);
- luua suure abivajadusega laste abistamiseks kompetentsikeskus, mis koondab enda alla nii kinnised kui avatud ustega ööpäevaringset rehabilitatsiooni pakkuvad asutused;
- luua ööpäevaringselt asutusepõhiselt teenuselt lahkuvatele noortele ühetaoline jätkutoe süsteem, et toetada asutusest lahkuvaid lapsi ja nende peresid.

Asendushooldust vajavatele lastele asutuste asemel peres kasvamise võimaluste tagamine ja asendushoolduselt elluastuvate noorte vajaduspõhine toetamine:

- täpsustada teenuste sisu- ja kvaliteedinõudeid ning tagada teenuste pakkumine ka spetsiifiliste vajadustega lastele nii pere- kui asutusepõhiselt;
- luua tingimused hooldusperede juurdekasvuks ning tagada perepõhise asendushoolduse pakkujatele riiklikult reguleeritud ja rahastatud tugisüsteem;
- kaasajastada koostöös Justiitsministeeriumiga eestkostet ja lapsendamist puudutavaid õigusakte ning tagada perepõhise asendushoolduse ettevalmistamisel ja toetamisel ühetaoline last ja peret toetav lähenemisviis;
- kehtestada asendushoolduselt lahkuvate noorte tõhusamaks toetamiseks selgemad nõuded järelhoolduse planeerimisele ja pakkumisele ning tagada kohalikele omavalitsustele ja võrgustikule vajalik ettevalmistus tööks sihtrühmaga;
- analüüsida koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga õpilaskodudes viibivate laste ja nende perede vajadusi ning töötada välja lahendused õpilaskodudes viibivatele lastele sobiva abi tagamiseks.

Ohvriabiteenuste piisava ja võrdväärse kättesaadavuse tagamine Eesti eri piirkondades:

- määrata kindlaks ohvriga tegelevatele spetsialistidele esitatavad nõuded ja nende pädevused;
- ühtlustada ja korrastada ohvriabi vabatahtlikele esitatavaid nõudeid ja nende kaasamise süsteemi;
- täiendada kuriteo- ja vägivallaohvrite abistamiseks ohvriabi seadust psühholoogilise abi ja kuriteoohvritele mõeldud hüvitiste osas;
- täiendada asutustevahelist andmete edastamist puudutavaid seadusesätteid.

Alaeesmärk 2: tööturg ja tööelu

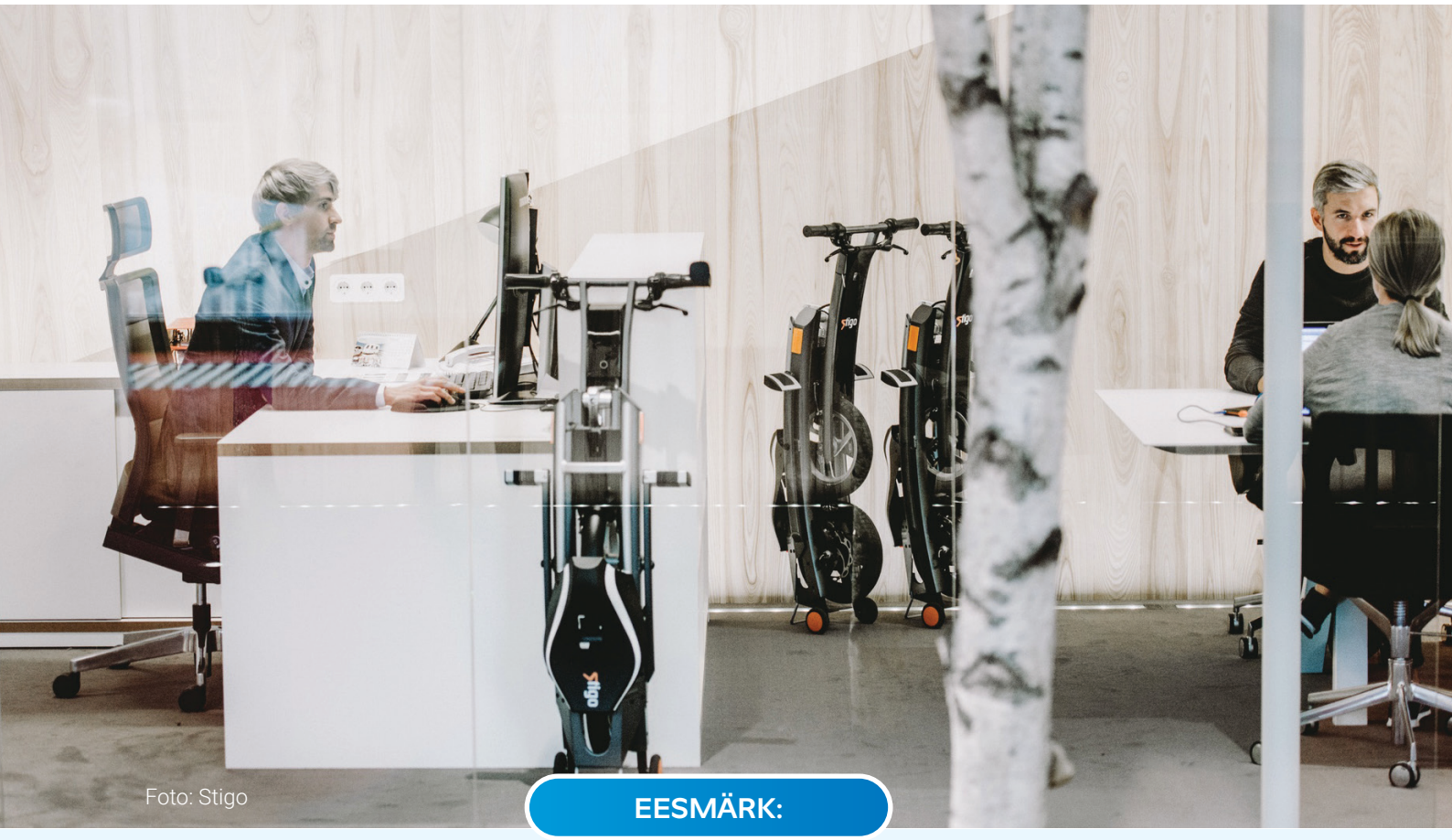

Foto: Stigo

EESMÄRK:

Tööjõu nõudluse ja pakkumise vastavus tagab tööhõive kõrge taseme ning kvaliteetsed töötingimused toetavad pikaajalist tööelus osalemist.

	Mõõdikud	Algtase	Sihttase 2030
1.	Tööjõus osalemise määr 15– 74-aastaste seas, %	2021	
	mehed	74,6%	75,2%
	naised	67,8%	69,0%
	kokku	71,1%	72,0%
2.	Tööelu kestus, aastates	2021	
	mehed	39,1	40,3
	naised	39,0	40,0
	kokku	39,1	40,2

Väljakutsed ja võimalused

- **Eesti inimeste potentsiaal tööturul ei ole täielikult rakendunud.** Elanikkonnas on rühmi, kes ei saa erinevatel põhjustel kas ajutiselt või püsivalt oma majanduslikku toimetulekut ja heaolu töötamise teel kindlustada.

- Tööturul on ebasoodsamas olukorras tervisepiirangutega inimesed, erivajadustega inimesed, samuti noored, vanemaealised ja muust rahvusest inimesed. Tööjõus osalemise määra tõstmiseks tuleb tegeleda riskirühmade tööturule toomisega ja nende tööturul püsimise toetamisega.

- Tööturu struktuursed probleemid väljenduvad ka piirkondlikes lõhedes – suur osa Eesti majandusest, töökohtadest ja tööjõust on koondunud Tallinna ja Harjumaale, suurim on mahajäämus Ida-Virumaal ja Kagu-Eestis, kus on ka suurim tööpuudus.

- **Tööturul muutub järjest tavalisemaks töötamine erinevates lepingulistes suhetes ja mittetraditsioonilistes töövormides.** Suurenenud on töövõtu- ja käsunduslepingute osakaal, tavaliseks on muutunud projektipõhine töö.

- Suureneb tööturul digivõimaluste kasutamine ja **vajadus tööaja ja -koha paindlikkuse järele.** Kasvab kaugtööd tegevate hõivatute hulk.

- Paindlik töökorraldus võib aidata tööturul osaleda erinevatel töötajate gruppidel (nt väikelaste vanemad, erivajadusega töötajad), kuid võib põhjustada ka töökoormuse kasvu, töö- ja puhkeaja piiride hägustumist ning kehva töökeskkonda ja ebavõrduse suurenemist (nt sissetulekutes, piirkonniti, keelepõhiselt).

- Eesti kõige olulisemateks majandusarengut pärssivateks teguriteks on **kvalifitseeritud tööjõu puudus ja tööjõu vähene tootlikkus.** Töötajate teadmised, oskused ja kogemused ei jõua tööandjate vajadustega kaasas käia.

- Kuigi elukestvas õppes osalemise määr on oluliselt kasvanud, on kasv ebaühtlane ning madalama haridustasemega ja vanemaealised inimesed osalevad täiend- ja ümberõppes jätkuvalt vähe.

- Täiend- ja ümberõppes osalemise aktiivsus on väiksem meeste seas ning osalemise aktiivsuses on erinevusi ka piirkonniti.

- Murekohaks on piiratud töövõimelisuse kasv. **Osaliselt põhjustavad terviseprobleeme töökeskkonnast tingitud ohud, mis omakorda vähendavad tervena elatud ja töötatud aastaid.**

- **Tööga seotud tervisemured põhjustavad kulu ühiskonnale ja riigile ning mõjutavad negatiivselt ja olulisel määral töötajate elu, tervist ja tööturul osalemist.** Töökeskkonnas juhtub tööõnnetusi, kusjuures sageli juhtub raskeid ja surmaga lõppenud tööõnnetusi mikro- ja väikeettevõtetes. Samuti võivad töökeskkonnas tekkida ja süveneda erinevad tervisehäired.

- Levinud tööga seotud terviseprobleemiks on istuvast tööst tingitud luu- ja lihaskonna haigused ning stressirohkest keskkonnast tulenevad vaimse tervise häired[3].

[3] Valdkonnaga tegeleb süvitsi Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030.

Tegevussuunad

Tegevused panustavad muu hulgas Euroopa rohelise kokkuleppe eesmärkidesse, mille kohaselt tuleb pöörata tähelepanu piirkondadele, tööstusharudele ja töötajatele, kes seisavad silmitsi suurimate raskustega. Samuti on tegevused vastavuses Euroopa tööhõivesuuniste ning ELi 2021–2027 töötervishoiu ja tööohutuse strateegilise raamistikuga, mis keskendub rohe-, digi- ja demograafilisele üleminekule ning muutustega toimetulekule töömaailmas, aga ka tööõnnetuste ja kutsehaiguste tõhusale ennetusele ning võimalikeks tulevasteks tervisekriisideks valmisoleku suurendamisele.

Jätkusuutliku ning ühiskonnas toimuvale arengule ja majandusarengule vastava tööhõivepoliitika elluviimine:

- laiendada fookust lisaks senistele sihtrühmadele (töötud ja tööturul ebasoodsamas olukorras olijad) ka teistele tööturuga nõrgalt seotutele (nt hoolduskoormusega ja rändetaustaga inimesed, pensionieas töötamist jätkata soovijad, mitteaktiivsed, NEET-noored);
- ajakohastada olemasolevaid tööturumeetmeid, et need vastaksid parimal moel kliendi vajadustele ja oleksid mõjusad;
- panustada valdkondadevahelisse koostöösse, et ennetada ja pidurdada ühiskonnas tööturule suundumise takistuste kasvu ja tööalase mobiilsuse barjääre;
- tagada koostöös sotsiaalpartneritega tööhõivepoliitika meetmete asjakohasus ja tulemuslikkus ning kaasata nad aktiivselt tööturumeetmete disainimisse ja tulevikku vaatavas karjääri ja oskuste poliitika kujundamisse.

Majanduse struktuurimuutuste ja töötajate tööalase mobiilsuse toetamine:

- vähendada Eesti elanikkonna oskuste ebakõlasid inimeste õpimotivatsiooni ja õpivõimalustest teadlikkuse suurendamise kaudu ning soodustades ümberkorraldusi töö, õppimise ja pereelu ühitamisel;
- suurendada töötuskindlustusega kaetust ning tagada hüvitiste ja toetuste adekvaatsus, hõlmates sotsiaalkaitseskeemi ka mittetraditsioonilised töövormid;
- suurendada töötushüvitisi saavate töötute osakaalu ning rakendada majandustsüklitest ja tööturu olukorrast sõltuvat töötushüvitiste süsteemi.

Töötajate töövõimekao ennetamine (st ajutise töövõimetuse kujunemisel püsivaks töövõimekaoks) ja hõives hoidmine:

- töötada välja tasakaalustatud, tööturu osapoolte huve arvestav ja jätkusuutlik mudel, mis võtab arvesse muutunud terviseseisundiga kohanemise ning töötingimuste ja teadliku käitumise muutmise vajadusi.

Keskkonna- ja kliimaeesmärkide täitmine ning tasakaalustatud regionaalse arengu saavutamine:

- suurendada kaasaegseid tehnoloogiaid, energiaallikaid ja süsteeme tundvate töötajate osakaalu mobiilsust toetavate nõustamiste, täiend- ja ümberõppe ning muude toetuste kaudu;
- arendada tööturumeetmeid, mis soodustavad eri piirkondade tööjõu aktiivsust, tööjõu geograafilist mobiilsust, muutustega toimetulekut ja uute oskuste omandamist.

Töötegijate töökeskkonna ja töösuhete parandamine, tervise hoidmine töökeskkonnas ning tervisekahjude ennetamine:

- suurendada tööandjate ja töötegijate teadlikkust tööohutusest ja töösuhetest;
- kavandada ja ellu viia ennetustegevusi, arvestades töötegijate ning tööandjate eripärasid ja vajadusi;
- toetada ja nõustada tööandjaid ja töötegijaid tööohutusnõuete täitmisel ja töökeskkonnariskide maandamisel, arvestades spetsiifiliste töökeskkonna ohtude ja terviseriskidega (sh vaimne tervis, istuv töö, bioloogilised ja keemilised ohud);
- arendada digitaalseid lahendusi, mis lihtsustavad tööandjal ohutusnõuete järgimist;
- kujundada välja töösuhete ja tööohutuse õigusraamistik, arvestades töötegijate ja tööandjate ootustega;
- toetada paindlikke töö tegemise viise, luues sobivad võimalused kaugtöö kasutamiseks ja tööaja paindlikuks korraldamiseks;
- tagada toimiv töötervishoiukorraldus ja parandada selle kvaliteeti;
- toetada ja tunnustada tööd tegevate isikute võimalusi osaleda kollektiivsetes töösuhetes, toetada sotsiaaldialoogi ja kollektiivseid läbirääkimisi ning kollektiivlepingute sõlmimist;
- jagada kaasamise ja kollektiivsete töötingimuste kujundamise häid praktikaid ning tutvustada kollektiivsete töösuhete vajalikkust ja kasu;
- tõhustada töökeskkonna ja töösuhete järelevalvet, rakendada sunnimehhanismi, kontrollides eelkõige ettevõtteid ja asutusi, mille riskiaste on kõrge ja töötajate tervise kahjustumise oht suur;
- vähendada vale teenuse osutamise lepingu alusel töötamist;
- lahendada vaidluste tekkimise korral tööelualased erimeelsused kiirelt ja kvaliteetselt.

Alaeesmärk 3: vanemaealised

Foto: Adobe Stock

EESMÄRK:

Vanemaealised on ühiskonnas sotsiaalselt kaasatud, neile on tagatud võrdsed võimalused ning nad on majanduslikult hästi toimetulevad.

	Mõõdikud	Algtase	Sihttase 2030
1.	Aktiivsena vananemise indeks	37,9 (2018)	41

Väljakutsed ja võimalused

- Statistikaameti rahvastikuprognoosi järgi suureneb 65-aastaste ja vanemate inimeste osakaal 2040. aastaks 25,6%-ni.

- Rahvastiku vananemisest ja puudega inimeste osakaalu suurenemisest tingituna on sotsiaalvaldkonna suurimad väljakutsed, kuidas leida täiendavad vahendid piisavate pensionide tagamiseks, toetada aktiivsena ja tervena vananemist ning ennetada abituse ja abivajaduse tekkimist.

- **Vananemisega ja vanusesõbraliku lähenemisviisiga** on vaja arvestada kõigis riigi poliitikavaldkondades. Vanemaealiste heaolu puudutavad probleemid ei ole valdkondadeüleselt poliitikameetmetesse integreeritud ja puudub poliitikameetmete kujundamiseks vajalik analüütiline andmestik.

- Vanemaealiste poliitika kujundamisel arvestatakse vananeva ühiskonna põhimõtetega, muutuva eluea pikkusega ja teiste vananemisega seotud aspektidega.

- Võrreldes teiste Euroopa riikidega iseloomustab Eesti vanemaealisi suhteliselt **vähene sotsiaalne kaasatus**, samuti osalevad nad vähem vabatahtlikus tegevuses ja poliitikas ning tegelevad vähem hobidega.

- Digipädevuse puudumine ajal, kui arvutikasutus on kujunenud igapäevaelu osaks, piirab vanemaealiste ligipääsu teabele, teenustele ja suhtlusele. Statistikaameti andmetel kasutas arvutit 65–74-aastastest inimestest vaid ligi 55% ning internetti 65%[4].

- Vanemaealised on võrreldes ülejäänud elanikkonnaga suuremas **vaesusriskis**. Keskmine vanaduspension (2021. aastal 551 eurot[5]) moodustab keskmisest netopalgast umbes 40%, mis tagab vaid baassissetuleku, hoides vanemaealised absoluutsest vaesusest väljas, kuid jättes nad suhtelisse vaesusesse.

- **Keskmise pensioni ja keskmise palga suhe on tulevikus veelgi vähenemas.** Samuti töötab järjest enam inimesi osaliselt välisriikides, mis omakorda vähendab maksumaksjaid ning pensioniõigusi Eestis.

- 2021. aastal töötas 50–74-aastastest inimestest 57,6%, võrreldes Euroopa eakaaslastega on see näitaja kõrgem, kuid vanemaealiste töösoovijate ja tööotsijate hulk lubab arvata, et potentsiaal töötada on suurem.

- Vananemisega seotud hoiakud mõjutavad vanemaealiste elukvaliteeti ja heaolu – vanemaealiste ühekülgne kujutamine soodustab vanuseliste eelarvamuste ja stereotüüpide teket.

- Vanuselist diskrimineerimist tajutakse ja kogetakse enim töösuhetes. Tööandjad omistavad vanemaealistele väiksemat tootlikkust või riski töölt terviseprobleemide tõttu puududa.

- Vanuselist diskrimineerimist esineb ka finantsmaailmas ning toodete ja teenuste kättesaadavuses, näiteks laenude saamisel, pangakonto avamisel, kindlustuse võtmisel jne.

- Vanemaealised on haavatavad ka **väärkohtlemise**, hülgamise ja hooletusse jätmise ning väärikuse ja lugupidamise kaotuse suhtes.

[4] Statistikaamet
[5] Statistikaamet

Tegevussuunad

Vanemaealiste heaolu ja ühiskonnaelus osalemise toetamine:

- arvestada vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtetega, võimestada vanemaealiste huvikaitse- ja esindusorganisatsioone ja nende võrgustikke, toetada vanemaealiste esinduskogude loomist, edendada vanusesõbraliku ühiskonna kujundamist ja juurutada vanusesõbraliku ühiskonna põhimõtteid;
- kaasata vanemaealised poliitikakujundamisse, et arvestada nende vajadustega igas eluvaldkonnas;
- parandada kogukondade eestvedajate ja vabatahtlike kaasajate teadlikkust vanemaealiste kaasamisvõimalustest ja kogukonna tegevuse aktiveerimisest;
- luua võimalused aktiveerivateks tegevusteks ja vabatahtlikuks tööks, keskendudes äsja tööhõivest lahkunud inimestele;
- murda stereotüüpne mõtlemine ning vähendada vanemaealise töötajaskonna ebavõrdset kohtlemist ja tõrjumist;
- vähendada tööandjate ja töötajate negatiivseid hoiakuid, parandada tööandjate mitmekesisuse juhtimise oskus, arendada vanemaealiste vajadusi arvestavaid teenuseid ja suurendada üldist ühiskondlikku sallivust.

Vanemaealiste rahalise heaolu suurendamine ja pensionisüsteemi kujundamine:

- suurendada inimeste teadlikkust ja võimekust oma vanaduspõlve rahalise heaolu tagamiseks;
- kujundada kestlik pensionisüsteem, mis tagab nii adekvaatse minimaalse sissetuleku kui ka rahuldava töise sissetuleku asenduse, sealhulgas üksi elavatele inimestele;
- hinnata pensioni II samba vabatahtlikuks muutumise ja uute töövormide kasutuselevõtmise mõju inimeste rahalisele heaolule tulevikus ning luua täiendavad võimalused vahendite pensionisüsteemi juurdetoomiseks;
- sõlmida (inimeste suurenenud piiriülese töötamise tõttu) Euroopa Liidu väliste riikidega kahepoolsed sotsiaalkindlustuslepingud, et teises riigis kogutud pensioniõiguste säilimine oleks tagatud.

Vanemaealistele suunatud ennetava sotsiaaltöö edendamine:

- luua teadlikkust suurendavaid meetmeid ja ennetavaid sekkumisi, pidades silmas, et praegused valikud mõjutavad otseselt iseseisvat hakkamasaamist tulevikus;
- suurendada vanemaealiste teadlikkust abi küsimiseks ja saamiseks;
- tugevdada kohaliku tasandi ennetustööd ja vabatahtlikku tegevust, sealhulgas leppida kokku kohalike omavalitsuste roll ja vastutus ning muuta vanemealistele suunatud ennetav sotsiaaltöö aktiivsemaks;

- toetada piirkondlikke algatusi ja kohaliku tasandi ennetustööd;
- toetada vanemaealiste vaimset tervist ja ennetada väärkohtlemist nii kodudes kui hoolekandeasutustes[6];
- suurendada teadlikkust aktiivsena vananemisest.

[6] Vanemaealiste füüsilise tervise toetamisega tegeleb Rahvastiku tervise arengukava 2020–2030.

Alaeesmärk 4: sotsiaalhoolekanne

Foto: Adobe Stock

EESMÄRK:

Eesti sotsiaalhoolekande korraldus toetab inimeste heaolu ja sotsiaalse turvatunde kasvu.

	Mõõdikud	Algtase	Sihttase 2030
1.	Suure hoolduskoormusega (20 ja enam tundi nädalas) 16-aastaste ja vanemate inimeste osakaal, %	2,3% (2021)	1,7%
2.	Kodust iseseisvat toimetulekut toetavate teenuste ja ööpäevaringse institutsionaalse hooldusteenuse saajate suhtarv	1,1 (2021)	1,4

Väljakutsed ja võimalused

- Eesti hoolekande **korraldus on keeruline ja vajab ajakohastamist.** Põhiline juhtumikorraldaja roll on abi vajavatel inimestel või nende lähedastel, kes peavad abi saamiseks pöörduma erinevatesse ametkondadesse.

- Inimesed ei ole alati teadlikud riigi ja kohalike omavalitsuste võimalustest ja kohustustest abivajaduse korral tuge pakkuda, turvavõrk on auklik nii valdkonna sees kui üleminekul näiteks tervishoiust hoolekandesse või hoolekandest tööturuvaldkonda.

- Abivajaduse hindamine ja abi osutamine on eri valdkondade (sh haridus, tervis, sotsiaal- ja töövaldkond) ja haldustasandite (riik ja kohalik omavalitsus) vahel killustunud, abi andmise korraldus jätab osapoolte rollid ebaselgeks ja seetõttu ei osutata abi terviklikult. Eeltoodu tulemusena ei tea abivajav inimene, kuhu oma murega pöörduda ja ka erinevad abi osutajad ei oska alati keerulises süsteemis inimest õigesse kohta suunata.

- Murekohaks on eri valdkondade ja tasandite vahel **info liikumise takistused**. Infosüsteemid on üles ehitatud ühe valdkonna keskselt ega arvesta terviklikult inimese vajadusi.

- Valdkonna ebapiisav **rahastamine** on kaasa toonud teenuste ebapiisava kättesaadavuse riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil, sest inimeste omaosalus on paljudele ülejõukäiv. Suur maksekoormus teenuse rahastamisel viib teenusekasutajad ja lähedased vaesusriski ning suurendab hoolduskoormust.

- Murekohaks on **kvalifitseeritud tööjõu ebapiisavus** hoolekande valdkonnas ning suurenev vajadus spetsialistide teadmiste ja oskuste täiendamise järele. Töö abivajajatega on stressirikas ja vähese posi-tiivse tagasisidega, kuid madalalt tasustatud ja ühiskonnas vähe väärtustatud.

- Kehtivad õppekavad ja väljaõppevõimalused hoolekande valdkonnas vajavad jätkuvalt edasiarendamist, et vastata tööturu uuenenud vajadustele. Puudub keskne täiendkoolitussüsteem ja ühtlustamata on sotsiaalvaldkonna erialade kvalifikatsiooninõuete regulatsioon.

- Hoolekande suund on toetada inimeste **võimalikult kaua kodus elamist**. Samas ei ole koduses keskkonnas toetatavad sotsiaalteenused piisavalt kättesaadavad.

- **Hoolekandeasutuste infrastruktuur** on vananenud ning keerulisema hooldusvajadusega inimestele ei ole piisavalt teenusekohti.

- Puudu on teenustest inimestele, kes iseseisvalt kodus enam elada ei saa, kuid ei vaja veel ka ööpäevaringset teenust hoolekandeasutuses. Tähelepanu vajavad ka dementsuse diagnoosiga inimesed. Enamikus kohalikes omavalitsustes puuduvad toetavad teenused, mis aitavad vältida mäluhäirete süvenemist ning säilitada dementsusega inimese iseseisvat tegevusvõimet võimalikult kaua.

- Edasiarendamist vajab sotsiaalteenuste kvaliteet ning pakkuda tuleb senisest enam praktilist tuge kohalike omavalitsuste ja teenuseosutajate võimekuse tõstmiseks.

- **Hoolduskoormusega inimestele** on vaja tagada minimaalsed sotsiaalsed garantiid, parandada tuleb nende teadlikkust ja oskusi nii abi küsida kui ka kodus hooldamist pakkuda, samuti tuleb toetada nende töö- ja pereelu ühitamist.

- Hoolekandesektoris on vaja suurendada **innovatsiooni** ning info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) kasutuselevõttu. Nutikate lahenduste abil saab parandada nii abivajavate inimeste elukvaliteeti kui avaliku sektori tõhusust ja riigijuhtimise kvaliteeti.

- Praegune sotsiaalteenuste **andmestike digiteerituse tase ja andmekvaliteet** ei ole riigi ja kohalike omavalitsuste sotsiaalvaldkonna juhtimiseks, poliitikakujundamiseks ning teadus- ja arendustööks piisav.

- Eestis on kujunenud suureks probleemiks maksehäireid ja **võlgnevusi** omavate inimeste suur arv, millega sotsiaalhoolekandesüsteem on siiani vähe tegelenud. Puudujääke on nii võlgnevuste ennetamises, võlanõustamisteenuse kättesaadavuses kui inimeste teadlikkuses abi küsida.

Tegevussuunad

Muudatuste tegemisel lähtutakse esmajoones inimese vajadustest. Eesmärk on minna sotsiaal-, tervise- ja töövaldkonnas üle inimese eluteekonda ja vajadusi arvestavale lõimitud teenuste pakkumisele, mida toetab tõenduspõhiste keskkonnasäästlike digitaalsete lahenduste kasutuselevõtt ja andmete lõimitud kasutamine. Sotsiaalhoolekande korraldamine on terviklik protsess, mis algab abi vajava inimese märkamisest ja abivajaduse hindamisest. Tegevussuunad on kooskõlas Euroopa Liidu sihtidega toetada inimeste iseseisvat väärikat elu nende kodus ning parandada nii kutseliste kui ka mitteametlike hooldajate olukorda. Samuti otsitakse lahendusi tuua toetuste ja aktiveerivate teenuste abil vaesusest välja inimesed, kellel puuduvad piisavad elatusvahendid.

Abi andmise korraldamine esmajärjekorras kohalikul tasandil:

» ehitada üles inimese terviklikust abivajadusest lähtuva abi andmise süsteem selliselt, et see algaks esmatasandilt, kus hinnatakse inimese abivajadust ning seejärel suunatakse inimene edasi talle sobilikke teenuseid saama. Mitmest valdkonnast abi vajamise korral tuleb tagada selle koordineeritud osutamine;

» töötada välja tõmbekeskustel põhinev sotsiaalkaitse korraldusmudel, mis hõlmab nii juhtumikorraldust kui teenuseosutamist;

» toetada esmatasandil pakutava hoolekandelise abi kättesaadavust ja kvaliteeti;

» leppida kokku aktsepteeritavad erinevused kohalike omavalitsuste või tõmbekeskuste teenuste osutamises (kättesaadavuse tagamine ja kvaliteet) ning tagajärjed ülesannete täitmata jätmisel;

» kehtestada miinimumnõuded teenustele ning abile.

Kohaliku tasandi meetmete kättesaadavuse parandamine:

» tagada terviklik lähenemisviis olemasolevate piiratud vahendite jaotamisel kohalike omavalitsuste sees ja vahel, et tagada vajaliku abi kättesaadavus elukohast sõltumata;

» soodustada väärtuspõhist lähenemisviisi ning motiveerida kohalikke omavalitsusi probleeme ennetama;

- toetada sotsiaalteenuste planeerimiseks ja elluviimiseks vajalike tööriistade (sh tehnoloogialahendused) väljatöötamist;
- leida lahendused kohalikele omavalitsustele riigi raha oma parema äranägemise järgi kasutamiseks ning teenuste arendamiseks oma piirkonna elanike vajadustest lähtuvalt;
- rakendada isikukeskset erihoolekande teenusemudelit ning pakkuda tuge kogukonna ja vabatahtlike ressursside sihipäraseks ja järjepidevaks kaasamiseks.

Avaliku raha suunamine senisest enam kogukonnapõhiste, kodus elamist ja toetatud elamist võimaldavate teenuste ning füüsilise ja sotsiaalse keskkonna arendamisse:

- teha infrastruktuuri investeeringuid, et kaasajastada hoolekandeasutusi ning pakkuda kvaliteetseid teenuseid keerulisema hooldusvajadusega inimestele (nt dementsusega inimesed) ning neile, kelle kodus elamist ei ole võimalik enam toetada;
- pakkuda hoolekandeteenuseid koordineeritult ning tihedas koostöös tervise- ja muude (sh kogukondlike) teenustega, mis toetavad inimese iseseisvat toimetulekut ja turvalisust. Iseseisvat hakkamasaamist aitavad toetada ka tehnoloogilised kasutajamugava disainiga abivahendid;
- võtta kasutusele abitehnoloogiad nii kodudes kui teenusekeskkondades (nt hoolekandeasutused). Oluline on, et nutikad lahendused muutuksid inimesele kättesaadavamaks (sh hinna poolest). Lahenduste kasutamisel peab olema tagatud juhendamine ja kasutajatugi[7].

Teenuste arendamisel inimese terviklikust abivajadustest lähtumine ning pakutava abi parem koordineerimine ja integreerimine:

- parandada riigi ja kohalike omavalitsuste dialoogi, et osapoolte ootused ja ülesanded oleksid selgemad;
- parandada taastusravi ja sotsiaalse rehabilitatsiooni korraldust;
- arendada inimeste majandusliku toimetuleku parandamiseks ja tekkinud võlgadega toimetulekuks võlanõustamisteenust ning koostada valdkondadeülene ennetus- ja leevenduskava;
- arendada toetavaid teenuseid, eesmärgiga vähendada vaesust ja parandada inimeste iseseisvat toimetulekut, parendada toimetulekutoetuse skeemi kui viimast abinõu ja tagada tervisliku toiduabi kättesaadavus.

[7] Tehnoloogiarikka hoolekande suunad annab roheline raamat „Tehnoloogiakasutuse suurendamine inimese igapäevase toimetuleku ja heaolu toetamiseks kodus“, 2020, Sotsiaalministeerium

Riigi ja kohalike omavalitsuste vahelise koostöö ja partnerluse tugevdamine ja kogukondlike algatuste kaasamine ning sellest tulenevate õiguste ja kohustuste kokkuleppimine:

- soodustada teatud teenuste puhul vähemalt maakondlikku või piirkondlikku koostööd mastaabiefekti saavutamiseks ja vajalikus mahus kompetentsuse koondamiseks;
- suurendada riigipoolset tuge ja juhendamist ning julgustada koostööd riigi ja kohalike omavalitsuste vahel, et parandada kohalike omavalitsuste teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti.

Sotsiaalvaldkonna tööjõu tagamine, pädevuse suurendamine ja väärtustamine:

- kaasajastada sotsiaalvaldkonna tööjõu kvalifikatsiooni regulatsiooni ja kutsestandardeid;
- arendada sotsiaalvaldkonna tööjõu kvaliteedi parandamiseks täiend- ja tasemeõppe ning koolitussüsteemi;
- täpsustada õppekavade ja õppe sisu;
- parandada valdkonnas tegutsevate juhtide teadmisi ja oskusi ning kehtestada neile kvalifikatsiooninõuded;
- toetada sotsiaalvaldkonna töötajate huvikaitsetegevust;
- väärtustada sotsiaalvaldkonna erialasid ühiskonnas laiemalt ning luua motivatsioonipakett ja töötajate tunnustamise süsteem.

Valdkondadeülest koostoimet toetavate infosüsteemide arendamine ja jätkusuutliku rahastamise tagamine:

- luua andmete ühise kasutamise tervikvaade ja ühesugune klassifikatsioon;
- rakendada tervise- ja sotsiaalsektoris abivajaduse tuvastamiseks sihtrühmapõhist ning algoritmidel põhinevat ühist riskihindamist;
- lahendada andmevahetusega seotud õiguslikud küsimused ja luua eeldused riigi tasandil valdkondadeüleseks andmevahetuseks;
- teha riiklike infosüsteemide andmed kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatele kättesaadavaks, et oleks võimalik inimest terviklikult nõustada ja valdkonna strateegilist arengut planeerida, tagades seejuures andmekaitse nõuete täitmise;
- lihtsustada infotehnoloogiliste lahenduste abil andmete tõlgendamist ja loetavaks tegemist nii sotsiaaltöötajatele kui klientidele.

Alaeesmärk 5: sooline võrdõiguslikkus ja võrdne kohtlemine

Foto: Adobe Stock

EESMÄRK:

Eestis on naistel ja meestel kõigis ühiskonnaelu valdkondades võrdsed õigused, kohustused, võimalused ja vastutus ning vähemusrühmadele on tagatud võrdsed võimalused eneseteostuseks ja ühiskonnaelus osalemiseks.

	Mõõdikud	Algtase	Sihttase 2030
1.	Nende inimeste osakaal, kes enda arvates kuuluvad mõnda gruppi, mida Eestis diskrimineeritakse	7,3% (2021)	<7,3%
2.	Sooline palgalõhe	14,9% (2021)	8,5%
3.	Ligipääsetavuse indeks	32,6% (2021)	45,2%

Väljakutsed ja võimalused

- **Stereotüüpsed arusaamad meeste ja naiste rollidest ühiskonnas** ning ajaloolis-kultuuriliselt välja kujunenud soosüsteem mõjutavad inimeste valikuid ning taastoodavad või süvendavad meeste ja naiste sotsiaalset ja majanduslikku ebavõrdsust.

- Kuigi **sooline palgalõhe** (14,9%) on viimasel kümnel aastal olnud langustrendis, näitab palgalõhe märkimisväärset **soolist ebavõrdsust tööturul ning naiste ja meeste majanduslikus iseseisvuses.**

- Ebavõrdsust tööturul iseloomustavad ka tegevusalapõhine sooline **segregatsioon** (36,4%) ja ametialane sooline segregatsioon (34,2%).

- Tasakaalustamata hooletöö jaotus väljendub kõige teravamalt **soolises hõivelõhes, mis on** alla 3-aastase lapsega naiste ja meeste seas 42 protsendipunkti. Need soolise võrduse kitsaskohad väljenduvad omakorda naiste ja üksikvanemate laste **vaesusriskis või takistustes vägivaldsest suhtest lahkumisel.**

- **Naised ja mehed on endiselt ebavõrdselt esindatud otsustus- ja juhtimistasanditel.** Puudujääke esineb endiselt ka **soolist võrdõiguslikkust toetavas õigusraamistikus ja selle rakendamises. Institutsionaalne suutlikkus** soolise ebavõrdsuse vähendamisega valdkondadeüleselt, süsteemselt ja tulemuslikult tegeleda on **ebaühtlane.**

- Võrdluses Euroopa Liidu keskmise näitajaga paistab Eesti silma vähesema sallivuse ja avatusega **vähemusrühmadesse kuuluvate inimeste suhtes.**

- Eestimaalaste arvates on kõige enam levinud diskrimineerimine vanuse, nahavärvi, rahvusliku päritolu, seksuaalse sättumuse ja puude tõttu. Sallivus mõjutab inimeste turvatunnet ja ühtekuuluvust ülejäänud ühiskonnaga, samuti võib sel olla mõju ühiskonnaelus (sh tööelus) osalemisele ja panustamisele.

- **Piiratud ligipääsetavus** ruumile, infole, teenustele ja kultuurile mõjutab suurt osa elanikkonnast. Senisest enam tuleb arvestada laste, vanemaealiste ja erivajadusega inimestega, samuti nendega, kes võivad vajada ligipääsetavaid lahendusi.

- **Lõimides ligipääsetavuse põhimõtte avaliku ruumi ja teenuste lahutamatuks osaks,** loome kõigile ühiskonnaliikmetele võrdsed võimalused osaleda ja iseseisvalt toime tulla.

Tegevussuunad

Soolise võrdõiguslikkuse poliitika eesmärk on edendada soolist võrdõiguslikkust, vähendada soolist ebavõrdsust ja toetada seeläbi inimeste heaolu, majanduse ja konkurentsivõime kasvu. Soolise võrdõiguslikkuse poliitika lähtub asjaolust, et **soolisel ebavõrdsusel on eelkõige struktuursed põhjused.** Soolise võrdõiguslikkuse poliitika elluviimine eeldab naiste ja meeste võrdse kohtlemise normide täitmist ehk otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise vältimist ja kahe teineteist täiendava strateegilise lähenemisviisi kasutamist – spetsiifiliste, otseselt soolise ebavõrdsuse probleemide lahendamisele suunatud erimeetmete rakendamist ning soolõimet, st soolise aspekti arvestamist iga valdkonna poliitikas.

Võrdsete võimaluste ampluaa on vähemusgruppide hulga tõttu lai ning võrdse kohtlemise tagamiseks ja võrdsete võimaluste edendamiseks on vaja samal ajal keskenduda tegevustele eri sihtrühmades.

Valdkondliku õiguskaitse tõhustamine:

- muuta võrdse kohtlemise seaduse kohaldamisala eesmärgiga tagada diskrimineerimise kaitse rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel ühesuguselt;
- ajakohastada ja korrastada vähemusrühmade võrdsete võimaluste edendamiseks vajalikke õigusakte;
- suurendada riiklike institutsioonide, sealhulgas soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise voliniku asutuse võimekust, et pakkuda inimestele võrdse kohtlemise põhimõtete ja soolise võrdõiguslikkuse põhimõtete rikkumise korral kiiret ja tõhusat abi ning suurendada õigusspetsialistide, juristide, kohtunike ja teiste oluliste õigusabiga seotud huvirühmade teadlikkust ja pädevust valdkondlikust õigusest ja kohtupraktikast;
- suurendada töötajate teadlikkust oma õigustest ja nende kaitse võimalustest ning töötada välja jätkusuutlikud lahendused, et parandada tööandjate teadmisi ja oskusi soolise võrdõiguslikkuse tagamiseks;
- analüüsida soolise võrdõiguslikkuse seaduses sätestatud nõuete täitmist ning teha ettepanekuid seaduse paremaks rakendamiseks ja järelevalvevõimaluste tõhustamiseks.

Soolist võrdõiguslikkust ja võrdset kohtlemist toetavate võrgustike, ühenduste ja organisatsioonidega koostöö suurendamine ning hästi toimiva huvikaitse tagamine:

- toetada soolise võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise edendamisega tegelevate kodanikuühiskonna organisatsioonide ja võrgustike tegevust ja arengut;
- toetada soolise võrdõiguslikkuse nõukogu tegevust, et anda Vabariigi Valitsusele soolise võrdõiguslikkuse küsimustes laiapõhjalist nõu ja tagada koostöö;
- arendada koostööd kodanikeühendustega, kaasates neid valdkondlikku poliitikakujundamisse.

Ühiskondlike hoiakute muutmine soolist võrdõiguslikkust väärtustavaks ja toetavaks:

- vähendada negatiivsete soostereotüüpide levikut ja nende piiravat mõju;
- suurendada soolise võrdõiguslikkuse edendamise võtmesihtrühmade teadlikkust soolise ebavõrdsuse ilmingutest, põhjustest ja kaasnevatest probleemidest, soostereotüüpidest ja nende mõjust ning soolise võrdõiguslikkuse edendamise vajadusest ja võimalustest;
- lõimida võrdõiguslikkuse põhimõte tasemehariduse õppekavadesse ja -materjalidesse;
- suurendada sihtrühmade ja sidusgruppide teadlikkust, et märgata ja ennetada soolist vägivalda.

Naiste ja meeste majandusliku võrdsuse suurendamine:

- jätkata palgalõhe põhjuste väljaselgitamist ja kujundada meetmed palkade läbipaistvuse parandamiseks;
- toetada tööandjaid teadmiste ja kasutajasõbralike tööriistadega, et selgitada oma organisatsioonis välja palgalõhe ja seda vähendada;
- tõhustada naiste ja meeste töö-, pere- ja eraelu ühitamise võimalusi parandavaid meetmeid ning vähendada laste ja täisealiste abivajajatega seonduvat hoolduskoormust ja toetada selle sooliselt võrdsemat jagamist;
- rakendada meetmeid hariduse ja tööturu soolise segregatsiooni vähendamiseks;
- parandada soolist tasakaalu loodusteaduste, tehnoloogia (sh IKT), inseneeria ja matemaatika (nn STEM erialad) ning hariduse, tervishoiu ja hoolekande (nn EHW erialad) valdkonnas.

Naiste ja meeste tasakaalustatud osalemine kõigil otsustus- ja juhtimistasanditel:

- luua eeltingimused, et toetada riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandi valitavates kogudes ja nimetatavatel positsioonidel otsuste tegemisel jätkusuutliku soolise tasakaalu saavutamiseks;
- toetada erakondi soolise tasakaalu edendamises;
- luua toetavad lahendused naiste karjäärivõimaluste parandamiseks, ettevõtlikkuse suurendamiseks ning negatiivsete soostereotüüpide leviku ja mõju vähendamiseks avaliku ja ärisektori otsustus- ja juhtimistasanditel soolise tasakaalu saavutamiseks, sealhulgas suurendada valikuprotsesside läbipaistvust ning objektiivsust.

Institutsionaalse suutlikkuse suurendamine soolise võrdõiguslikkuse edendamiseks ja soolõimeks kõigis tegevus- ja poliitikavaldkondades:

- luua koordinatsiooni- ja toetusmehhanismid, et meeste ja naiste erinevat olukorda, elukogemust, vajadusi, huve ja võimalusi arvestataks ning soolist võrdõiguslikkust edendataks riigi ja kohaliku omavalitsuse tasandil mõjusalt;
- tõhustada seiret soolise mõju hindamise kvaliteedi üle;
- koguda regulaarselt soopõhist ja intersektsionaalset statistikat ning teha temaatilisi analüüse ja regulaarseid uuringuid sootundliku ja teadmispõhise poliitika kujundamiseks ja elluviimiseks kõigis valdkondades.

Regulaarsete ja kvaliteetsete andmete tagamine vähemusrühmade olukorra ja vajaduste kohta:

- toetada valdkondlikke andmekogumis- ja analüüsitegevusi;
- nügida teiste valdkondade poliitikakujundajaid vähemusrühmi puudutavate andmete kogumiseks ja kasutamiseks.

Teadlike ja oskustega poliitikakujundajate, tööandjate, haridustöötajate ja teiste ühiskonnaliikmete toetamine:

- parandada poliitikakujundajate teadmisi ja oskusi, et tagada oma valdkonnas arendustegevusi plaanides võimekus arvestada vähemusrühmade olukorra ja vajadustega;
- suurendada tööandjate teadlikkust, sealhulgas jätkata mitmekesisuse väärtustamiseks ettevõtetes ja organisatsioonides märgise „Austame erinevusi“ meetmete rakendamisega seotud tegevusi;
- suurendada hariduse ja koolituse valdkonna ekspertide teadlikkust ning luua vajalikud teadmised ja oskused;
- viia regulaarselt ellu ühiskonna teadlikkuse suurendamiseks sobilikke tegevusi.

Ligipääsetavuse parandamine kõigi inimeste iseseisva elu ja täieliku osalemise tagamiseks:

- reguleerida täpsemalt ligipääsetavusnõuded ja tõhustada järelevalvet nõuete täitmise üle;
- suurendada ühiskonna teadlikkust ja spetsialistide pädevust universaalse disaini põhimõtetest, võimalustest ja eelistest;
- täiendada ligipääsetavuse mõõdikut, et võimaldada hinnata ligipääsetavuse olukorra paranemist;
- toetada ligipääsetavuse rakkerühma (2020–2021) poliitikasoovituste ellurakendamist.

Arengukava maksumuse prognoos

Heaolu arengukava 2023–2030 viiakse ellu igal aastal uuendatavate 4-aastaste ja arengukava alaeesmärkidest lähtuvate programmide kaudu. Programmide maksumus kujuneb programmi hõlmatud teenuse osutamisega seotud otsestest kuludest (nt inimestele suunatavad toetused või teenusekohtade ülalpidamine) ning teenuse osutamisega seotud kaudsetest kuludest (teenust osutava asutuse personali- ja majandamiskulud ning IKT kulud). Arengukava elluviimise eest vastutab Sotsiaalministeerium, teised kaasatud ministeeriumid ja organisatsioonid on oma vastutusalas olevad tegevused kooskõlastanud ja vastutavad nende elluviimise eest.

Arengukava maksumuse arvutamisel on võetud aluseks 2023–2026. aastaks kinnitatud riigi eelarvestrateegia ja kogumaksumuseks kujuneb umbes 45 miljardit eurot. Selline prognoos ei too endaga kaasa kulude hüppelist kasvu. Täpsem maksumuse prognoos koostatakse igal aastal koos programmidega riigieelarve planeerimise käigus. Arengukava tegevusi viiakse ellu riigieelarve vahenditest, sealhulgas Euroopa struktuurifondide (ESF+, ERF, REACT-EU) meetmetest, taaste- ja vastupidavusrahastu vahenditest ning teistest välisvahenditest.

	Alaeesmärk 1	Alaeesmärk 2	Alaeesmärk 3	Alaeesmärk 4	Alaeesmärk 5
2023	1 029 036 883	917 907 180	3 442 244 194	159 997 292	2 616 515
2024	1 076 155 740	960 346 924	3 438 716 888	156 281 116	2 775 330
2025	1 121 611 152	1 001 963 860	3 676 714 884	157 846 115	2 878 231
2026	1 166 379 761	1 040 590 069	3 900 061 920	156 989 331	2 873 523
2027-2030*	4 697 205 000	416 236 000	15 600 248 000	627 657 000	8 637 000
Kokku	9 090 388 536	4 337 044 033	30 057 965 886	1 258 770 854	19 780 599

Kõik kokku 44 763 949 908

* Hinnanguline maksumus 2026. aasta kuludest lähtuvalt

Foto: Günther Küttis

Juhtimiskorraldus

Heaolu arengukava 2023–2023 kinnitab Vabariigi Valitsus. Riigieelarve seaduse kohaselt esitab valitsus arengukava enne kinnitamist Riigikogule arutamiseks. Arengukava rakendamist ja elluviimist koordineerib Sotsiaalministeerium ja selleks koostatakse programmid, mis katavad vähemalt ühte riigi eelarvestrateegia perioodi. Programmid kinnitatakse igal aastal valdkonna eest vastutavate ministrite käskkirjaga pärast riigieelarve vastuvõtmist Riigikogus.

Riigieelarve seaduse kohaselt on programm arengudokument, milles määratakse tulemusvaldkonna alaeesmärgi saavutamisele suunatud meetmed, mõõdikud, tegevused ja rahastamiskava.

Heaolu arengukava 2023–2030 elluviimiseks moodustatakse ministri käskkirjaga juhtkomisjon, mille põhiülesanded on:

- anda soovitusi heaolu arengukava eesmärkide saavutamiseks ja jälgida nende täitmist;
- anda soovitusi programmide tulemuslikkuse parandamiseks ja jälgida nende täitmist;
- teha eri valdkondade, tasandite ja organisatsioonide ühistegevuste algatamise ettepanekuid.

Juhtkomisjoni koosseisu kuuluvad arengukava elluviimisega kõige rohkem seotud ministeeriumid ja Riigikantselei, omavalitsuste esindusorganisatsioon(id), sotsiaalpartnerid ja alaeesmärkide fookusega seotud põhilised katusorganisatsioonid.

Arengukava elluviimisse kaasatakse laiapõhjaline ja eri valdkondade partnereid kaasav ekspertkogu. Ekspertkogu ülesanne on anda juhtkomisjonile sisendit heaolu arengukava koostamiseks ja elluviimiseks ning anda tagasisidet heaolu arengukava täitmise kohta.

Arengukava eesmärkide saavutamiseks on oluline teha tihedat koostööd kohalike omavalitsuste koostöökogudega. Samuti on oluline, et eri tasandite strateegilistes dokumentides seatud eesmärgid ja kavandatud tegevused oleksid kooskõlas.

Heaolu arengukava fookuses on ka rahvastikuküsimus, mille koordineerimiseks on valitsuse juurde moodustatud rahvastikupoliitika valitsuskomisjon. Komisjoni eesmärk on koos valdkonna ekspertide ja eri ministeeriumide esindajatega koordineerida riigi tegevusi rahvastikupoliitika kujundamisel, sealhulgas ka rahvastikupoliitika eesmärkide saavutamiseks vajaliku õigusloome loomine, rahvastikuprotsesside jälgimine, uuringute tellimine, soovitud arengu saavutamiseks meetmete väljatöötamine ja nende mõju hindamine, rahvastikuprotsesside jälgimiseks asja- ja ajakohase andmevajaduse väljaselgitamine ning rahvastikustatistika vajaduse edastamine andmete kogujatele ja töötlejatele.

Arengukava elluviimisest antakse igal aastal aru riigieelarve tulemusaruande protsessi raames ja sellesse protsessi kaasatakse nii juhtkomisjon kui ka ekspertkogu. Hiljemalt kolm aastat enne arengukava elluviimise perioodi lõppemist tehakse selle vahehindamine, et saada ülevaade tulemusvaldkonna edusammudest, väljakutsetest ja soovitustest uuteks arengusuundadeks. Vahehindamise tulemused on aluseks ka jätkustrateegia(te) koostamiseks või fookuse muutmiseks.